

MHJ

مجله تاریخ پزشکی

دوره سیزدهم، شماره چهل و ششم، سال ۱۴۰۰
<https://doi.org/10.22037/mhj.v13i46.34102>

Journal Homepage: <http://journals.sbmu.ac.ir/mh>

مقاله پژوهشی

بررسی اوضاع بهداشتی و پزشکی عصر ناصری براساس گزارشات روزنامه‌های؛ وقایع اتفاقیه، دولت علیه ایران و ایران

اعظم اسماعیل‌زاده^{۱*}، محمدحسن مرادی^۲

۱. استادیار گروه تاریخ، دانشگاه پیام نور، ایران.
۲. استادیار گروه تاریخ، دانشگاه پیام نور، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: در عصر ناصری روزنامه‌هایی با عناوین متعدد چاپ و انتشار یافتند. نخستین روزنامه این دوره، روزنامه وقایع اتفاقیه بود که بعد از تغییر نام از شماره ۴۷۲ تا ۵۵۰ با نام روزنامه دولت علیه ایران انتشار یافت. روزنامه ایران، از دیگر روزنامه‌هایی بود که در این دوره در شمارگان متعدد، به چاپ رسید. هرکدام از این روزنامه‌ها حاوی مطالب سیاسی و اجتماعی داخلی و خارجی بودند. هدف پژوهش حاضر بررسی گزارشات بهداشتی و پزشکی ایران عصر ناصری براساس روزنامه‌های؛ وقایع اتفاقیه، روزنامه دولت علیه ایران و روزنامه ایران می‌باشد.

مواد و روش‌ها: پژوهش حاضر براساس سه روزنامه عهد ناصری؛ روزنامه وقایع اتفاقیه با ۴۷۱ شماره و ادامه آن با عنوان روزنامه دولت علیه ایران از شماره ۴۷۲ تا ۵۵۰ و روزنامه ایران (۴۱۷ شماره این روزنامه تا سال ۱۲۹۷ ه.ق) با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی گزارشات و اخبار بهداشتی و پزشکی ایران دوره ناصری می‌پردازد.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق نشان داد؛ با وجود اینکه روزنامه‌های فوق، روزنامه دولتی بودند و حتی روزنامه وقایع اتفاقیه دارای قیمت بالایی جهت اشتراک بود، در شرایط کمبود امکانات بهداشتی و پزشکی و منابع اطلاع‌رسانی درخصوص امورات بهداشتی جامعه ایران در دوره ناصری، این روزنامه‌ها توانستند با چاپ مطالب متعدد بهداشتی چون؛ معرفی انواع بیماری‌ها، به خصوص بیماری‌های همه‌گیر چون وبا و آبله... و بررسی علل شیوع این بیماری‌ها و راه‌های مبارزه با آنها، اطلاعات ارزشمندی را در اختیار خوانندگان خود قرار دهند. در بخش‌های روزنامه‌ها نیز اخبار پزشکی که خود شامل؛ معرفی پزشکان حاذق و کتاب‌های تالیف و منتشر شده در خصوص موضوعات مختلف پزشکی بودند، جهت اطلاع‌رسانی به مردم به چاپ می‌رسید.

ملاحظات اخلاقی: در مراجعه به متون، صداقت و امانت‌داری در پژوهش، استناد به منابع و انتشار آنها رعایت شده است

نتیجه‌گیری: در کنار گزارشات مختلف سیاسی و اجتماعی روزنامه‌های مزبور، گزارشات متعدد بهداشتی و پزشکی نیز به چاپ رسیده است. درج گزارشات چون؛ گزارش مجالس حفظ الصحة، معرفی انواع بیماری‌ها و بسیاری از موضوعات بهداشتی، همگی دلالت بر توجه گزارشات روزنامه‌ها به موضوعات بهداشتی و پزشکی داشت.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۱/۲۶
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۲۰
تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۰۴/۰۴

واژگان کلیدی:

عصر ناصری
بهداشت
پزشکی
روزنامه
وقایع اتفاقیه
دولت علیه ایران
ایران

* نویسنده مسؤؤل:

اعظم اسماعیل‌زاده

آدرس پستی: ایران، دانشگاه پیام نور، گروه تاریخ.

پست الکترونیک:

a.esmailzadeh6@gmail.com

۱. مقدمه

یکی از منابع مهم در انجام تحقیقات دوره قاجار، روزنامه‌ها می‌باشند. با توجه به مشکلات بهداشتی دوره قاجار و کم‌اطلاعی و یا بی‌اطلاعی مردم در این حوزه، روزنامه‌ها نقش تاثیرگذاری در اطلاع‌رسانی بهداشتی، بخصوص در زمان شیوع و فراگیری بیماری‌های همه‌گیر در ایالات و ولایات داشتند. روزنامه‌های؛ وقایع اتفاقیه، دولت علیه ایران و ایران، حاوی مطالب گوناگون سیاسی و اجتماعی در حوزه امورات داخلی و خارجی است. یکی از موضوعات قابل بررسی این روزنامه‌ها، اخبار و گزارشات بهداشتی و پزشکی است. پژوهش حاضر که با مطالعه مجموع ۵۵۱ شماره روزنامه وقایع اتفاقیه و دولت علیه ایران و ۴۱۷ شماره روزنامه ایران در عصر ناصری می‌باشد، بررسی گزارشات بهداشتی و پزشکی را در کانون توجه خود قرار داده است. پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این سوال است که در روزنامه‌های وقایع اتفاقیه، دولت علیه ایران و ایران چه موضوعات بهداشتی و پزشکی گزارش شده است؟ گزارشات بهداشتی و پزشکی روزنامه‌های فوق در چند مقوله مورد بررسی قرار گرفت، مقوله نخست: بررسی انواع بیماری‌ها و علل شیوع و راه‌های درمان آنها؛ مقوله دوم، الف: معرفی و چاپ کتب پزشکی که به دو صورت انجام شد؛ ۱- معرفی کتاب‌های چاپ شده در بخش اعلانات روزنامه، ۲- چاپ تمام و یا بخشی از فصول کتاب‌ها در شماره یا شمارگان متعدد این روزنامه‌ها. ب: درج اعلانات پزشکی که موضوع آنها معرفی پزشکان حاذق و تلاش آنان در جهت درمان بیماری‌ها و همچنین معرفی داروهای درمانی بود؛ و مقوله سوم: درج گزارشات مجالس حافظ‌الصحة و ارائه دستورالعمل بهداشتی در امورات مختلف بهداشتی به خصوص در زمان همه‌گیری و شیوع بیماری‌هایی چون؛ وبا و آبله از موضوعات دیگری است که مورد توجه قرار گرفت. با توجه به فراوانی گزارشات بهداشتی و پزشکی روزنامه‌ها در مقوله‌های ذکرشده فوق که در متن تحقیق حاضر به برخی از آنها پرداخته شد موارد دیگر در جدول انتهایی پژوهش تنظیم شده است.

۲. ملاحظات اخلاقی

در مراجعه به متون، صداقت و امانت‌داری در پژوهش، استناد به منابع و انتشار آنها رعایت شده است.

۳. مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر که با گردآوری داده‌ها به روش کتابخانه‌ای و به شیوه توصیف و تحلیل داده‌های گزارشات روزنامه‌های وقایع اتفاقیه، روزنامه دولت علیه ایران و روزنامه ایران انجام شده است، به بررسی گزارشات بهداشتی و پزشکی این روزنامه‌ها در عهد ناصری می‌پردازد.

تکیه اصلی پژوهش حاضر بر گزارشات سه روزنامه؛ روزنامه وقایع اتفاقیه (در ۴۷۱ شماره) و ادامه این روزنامه با عنوان روزنامه دولت علیه ایران (از شماره ۴۷۲ تا ۵۵۱)، همچنین روزنامه ایران با ۴۱۷ شماره می‌باشد. در کنار روزنامه‌های یاد شده، برخی از کتاب‌ها و سفرنامه‌ها از دیگر منابع پژوهش حاضر می‌باشند. منابعی چون امیر کبیر و ایران؛ اثر فریدون آدمیت و کتاب روزنامه‌های ایران؛ اثر رابینو و سفرنامه زنان ایرانی و راه و رسم زندگی آنان اثر کلارا کولیور رایس و....

۴. یافته‌ها

یافته‌های تحقیق نشان داد؛ با وجود اینکه روزنامه‌های فوق، روزنامه دولتی بودند و حتی روزنامه وقایع اتفاقیه دارای قیمت بالایی جهت اشتراک بود، در شرایط کمبود امکانات بهداشتی و پزشکی و منابع اطلاع‌رسانی درخصوص امورات بهداشتی جامعه ایران در دوره ناصری، این روزنامه‌ها توانستند با چاپ مطالب متعدد بهداشتی چون؛ معرفی انواع بیماری‌ها، به خصوص بیماری‌های همه‌گیر چون وبا و آبله و... و بررسی علل شیوع این بیماری‌ها و راه‌های مبارزه با آنها، اطلاعات ارزشمندی را در اختیار خوانندگان خود قرار دهند. در بخش اعلانات روزنامه‌ها نیز اخبار پزشکی که خود شامل؛ معرفی پزشکان حاذق و کتاب‌های تالیف و منتشر شده در خصوص

موضوعات مختلف پزشکی بودند، جهت اطلاع رسانی به مردم به چاپ می‌رسید.

۵. بحث

۵-۱. پیشینه‌ی پژوهش

پژوهش‌های ارزشمند متعددی درباره دوره قاجار انجام شده است، در زمینه روزنامه‌نگاری محیط طباطبایی و صدر هاشمی و فرید قاسمی به معرفی روزنامه‌ها پرداخته‌اند و نگاه کلی به محتوای روزنامه‌ها داشتند. درخصوص پیشینه‌ی پژوهش حاضر، تا کنون پژوهشی با رویکرد بهداشتی با تکیه بر روزنامه‌های؛ وقایع اتفاقیه و روزنامه دولت علیه ایران و روزنامه ایران انجام نشده است. مقاله‌ای با عنوان؛ «بررسی وضعیت مهاجرت داخلی در دوره قاجار براساس گزارش روزنامه وقایع اتفاقیه» توسط محمودرضا جعفریان، شهرام یوسفی‌فر و رضا شعبانی در فصلنامه تحقیقات تاریخ اجتماعی چاپ شده است که هرچند موضوع آن بهداشتی نمی‌باشد، ولی با تکیه بر گزارشات روزنامه وقایع اتفاقیه حاوی مطالب ارزشمندی براساس موضوع مقاله می‌باشد. کتاب «سرآغاز پزشکی نگاری مطبوعاتی به انضمام نشریه‌های طبی ایران زمانه قاجار» اثر سید فرید قاسمی نیز با تکیه بر نشریات طبی دوره قاجار به بررسی نقش آنها در تحولات پزشکی این دوره می‌پردازد، او همچنین نگاهی به نقش روزنامه‌ها به عنوان سر منشا حرکت تازه در ترویج مسائل بهداشتی و پزشکی دارد.

۵-۲. معرفی روزنامه‌های وقایع اتفاقیه، دولت علیه

ایران و ایران

از جمله اقدامات مفید امیرکبیر در دوران صدارتش، تاسیس روزنامه‌ای به نام روزنامه وقایع اتفاقیه بود. رابینو درخصوص این روزنامه چنین می‌نویسد: «از روز جمعه پنجم ربیع‌الثانی سال ۱۲۶۷ه ق، نخستین شماره روزنامه اخبار دارالخلافه طهران که از شماره دوم نام آن به روزنامه وقایع اتفاقیه تبدیل شد، با چاپ سنگی چاپ شد» (۱).

مدیریت روزنامه را حاجی میرزا جبار ناظم معروف به تذکره چی به عهده داشت. مترجمی روزنامه با ادوارد برجیس انگلیسی بود. محرر روزنامه میرزا عبدالله نامی بود که روزنامه را بخط خوش نستعلیق می‌نوشت و در چاپخانه حاجی عبدالمحمد واقع در دروازه دولاب چاپ می‌شد (۲). روزنامه وقایع اتفاقیه تا شماره شانزدهم روزهای جمعه و از آن به بعد روزهای پنجشنبه در چهار صفحه و اغلب در شش صفحه و گاهی در هشت و به ندرت در دوازده صفحه منتشر می‌شد. این روزنامه به زبانی ساده و سلیس نوشته می‌شد. در سر مقاله اولین شماره روزنامه آمده بود که کلیه اعضای دولت ایران و حکام ولایات و صاحب منصبان معتبر و رعایای صدیق این دولت این روزنامه را داشته باشند. یکی از نکات مهم در خصوص این روزنامه گرانی آن بود که هر شماره آن دهشاهی به فروش می‌رفت (۳). زمانی که امیرکبیر روزنامه وقایع اتفاقیه را تاسیس کرد، مدار آن را بر تربیت اهل ایران نهاد، هدفش این بود که بر دانش و بینش آنها بیافزاید (۴). درست است که این روزنامه در ابتدا برای افراد خاصی ارسال می‌شد و در اول انتشار این روزنامه، بسیاری از اهالی این دولت با توجه به اینکه قانون روزنامه میانشان متداول نبود و محسنات آن را نمی‌دانستند، چندان طالب آن نبودند به نوشته آدمیت مردم قبلا به روزنامه بی‌اعتماد بودند (۵). کم‌کم بعد از چند هفته از چاپ روزنامه غیر از امنای دولت علیه و صاحب منصبان نظامی و حکام ولایات که از دولت حکم به خرید روزنامه به آنها شده بود، بسیاری از اشخاص با رغبت و میل خودشان از این روزنامه خواهش می‌کردند که هفته به هفته برای آنها روزنامه ارسال کنند (۳).

روزنامه وقایع اتفاقیه، تا شماره ۴۷۱ با همان عنوان منتشر و شماره ۴۷۲ آن بی‌نام منتشر شد و از شماره ۴۷۳ به بعد با عنوان «روزنامه دولت علیه ایران» تا شماره ۵۵۱ منتشر شد. این روزنامه در ۵ صفر ۱۲۷۷ جایگزین روزنامه وقایع اتفاقیه شد. مدیریت آن برعهده «میرزا ابوالحسن خان صنیع الملک» بود. این روزنامه مصور بود که از نظر هنر، این روزنامه از

ذکر سال و مقایسه شدت بیماری نسبت به سال و یا سال‌های قبل بود. به عنوان نمونه روزنامه وقایع اتفاقیه در بررسی شیوع وبا، در سال ۱۲۶۹ ه.ق از شدت کمتر شیوع این بیماری نسبت به سال‌های قبل خبر می‌دهد (۳).

یکی دیگر از بیماری‌های همه‌گیر در گزارشات، بیماری تب و لرز (تب نوبه) می‌باشد. روزنامه وقایع اتفاقیه خبر از شیوع این بیماری در مناطق مختلف ایران می‌دهد (در جدول نام این مناطق آمده است). بعنوان نمونه گزارش شیوع تب نوبه در بروجرد «در این اوقات ناخوشی تب نوبه در بروجرد شیوعی داشته است» (۳). به نظر پولاک در ایران این بیماری، بیشتر از همه بیماری‌های دیگر دیده می‌شد. این بیماری و به‌خصوص همزمانی این بیماری با بیماری‌های دیگر خود عامل اصلی مرگ و میر در مناطقی بود که شیوع می‌یافتند (۸). در برخی موارد بعد از رفع یک ناخوشی واگیردار، تب نوبه در آن مناطق شیوع پیدا می‌کرد. در تهران بعد از دفع ناخوشی وبا، تب نوبه شیوع پیدا کرد (۳).

آبله از دیگر بیماری‌های واگیردار بود که در گزارشات روزنامه‌ها درج شده است. البته در خصوص آبله بیشتر صحبت روزنامه‌ها درباره راه‌های درمان و فواید آبله کوبی در مناطق مختلف ایران است، که این خود نمایانگر شیوع این بیماری در مناطق مختلف است. بیماری آبله عامل مهم مرگ و میر در میان بچه‌ها بود (۹). اشاراتی نیز در برخی از شماره‌های روزنامه‌ها به بیماری‌هایی چون؛ سرخجه، جذام، سالک، طاعون و... شده است (در جدول آمده است).

علل شیوع بیماری‌ها و چگونگی پیشگیری و درمان آنها نیز از موضوعاتی است که در گزارشات روزنامه‌ها بدان توجه شده است. براساس گزارشات متعدد روزنامه وقایع اتفاقیه، یکی از عوامل ایجاد بیماری‌ها و شیوع آنها کثافات شهرها و جوی‌های آب می‌باشد. این روزنامه در شماره ۱۴۰ خود از شکایت مردم تهران از کثیفی مناطق شهر و شیوع ناخوشی صحبت می‌کند، همچنین از فهم طبیبان در رفع کثافات کوچک‌ها و عفونت مناطق مختلف که باعث بیماری است مطالبی درج کرده است

نقایس عهد ناصری است و نخستین منبعی است که تصاویر دولت‌مردان عهد ناصری را در آن می‌توان یافت (۲). به نظر رابینو تغییر نام روزنامه با توجه به علاقمندی ناصرالدین شاه به داشتن روزنامه مصور بود (۱).

روزنامه ایران نیز یک نشریه دولتی و آغاز انتشارش یازدهم محرم ۱۲۸۸ بود. مطالب آن شامل اخبار رسمی داخلی و رسمی و غیررسمی خارجی و موضوعات علمی و دارای مقالات اجتماعی سودمند بود (۵). مدیریت این روزنامه بر عهده محمد حسن خان اعتمادالسلطنه بود. این روزنامه تا سال ۱۳۲۱ ه.ق به این نام چاپ شد و در این سال اسم روزنامه به نام ایران سلطانی تغییر پیدا کرد، هرچند بعد از مدتی دوباره به روزنامه ایران تغییر نام یافت (۶).

۵-۳. گزارشات انواع بیماری‌ها و علل و راه‌های درمان

شیوع بیماری‌های مختلف، به خصوص بیماری‌های همه‌گیر، از گزارشات مهمی بود که در این روزنامه‌ها به چاپ می‌رسید. وبا یکی از آن بیماری‌های همه‌گیر بود، مطالب متنوعی درخصوص شیوع این بیماری در مناطق مختلف و راه‌های مبارزه با آن در شماره‌های متعدد این روزنامه‌ها، نوشته شده است. وبا، در دوره قاجار در اکثر مناطق ایران شیوع یافت. این بیماری زاده فقر و قحطی می‌باشد (۷). مناطقی که دچار بیماری‌های همه‌گیر می‌شدند بعد از سال‌ها، دچار مشکلات کمی جمعیت می‌شدند و آسیب‌های این بیماری‌ها بسیار کند قابل ترمیم بود (۸). این بیماری عامل مهم مرگ و میر بود، هرچند آمار قابل اعتماد درخصوص میزان مرگ و میر این بیماری‌ها در دوران قاجار نداریم (۹). روزنامه وقایع اتفاقیه در شمارگان مختلف خود گزارش از شیوع این بیماری در مناطق مختلف ایران می‌دهد «از قراریکه در ضمن تحریرات رشت نوشته شده بود، این اوقات ناخوشی وبا در آنجا حادث شده است... و جمع زیادی مرده‌اند» (۳). از نکات مهم این روزنامه‌ها در ارائه گزارشات بهداشتی و پزشکی، دقت و توجه آنها در بیان شدت و ضعف بیماری‌های همه‌گیر در مناطق متعدد با

عوامل بروز ناخوشی‌ها، موضوعی است که در شمارگان متعدد این روزنامه‌ها از آن یاد شده است. گرمای هوا را به عنوان یک عامل مشترک در بروز انواع بیماری‌های همه‌گیر در تمامی مناطق می‌یابیم. در تاثیر گرمی هوا در ایجاد زکام و تلف شدن کودکان در کرمانشاه روزنامه وقایع اتفاقیه چنین می‌نویسد: «از قرار نوشته بودند، امسال هوای آن ولایت بسیار گرم شده و ناخوشی زکام و غیره در میان مردم بهم رسیده است و بعضی از اطفال هم بناخوشی تلف شده‌اند» (۳). روزنامه ایران هم از شیوع زکام بخاطر گرمی هوا در بندر بوشهر خبر می‌دهد (۱۰). بغیر از تاثیر گرما در ایجاد زکام، روزنامه وقایع اتفاقیه از ابتلا مردم محمره به تبه‌های حاد و مرگ بسیاری بر اثر شدت هوای گرم در ماه شوال، خبر می‌دهد (۳). نه تنها روزنامه‌ها، بلکه بسیاری از منابع دیگر دوره قاجار نیز گرمای هوا را از عوامل اصلی بیماری‌ها و تب می‌دانند چنانچه فوریه از تب‌های خطرناک در فصل گرم تابستان که در برخی از موارد کشنده هستند، خبر می‌دهد (۱۰). روزنامه دولت علیه ایران نیز از بروز بیماری‌های متعدد بر اثر گرمای هوا خبر می‌دهد (۲). یکی از تاثیرات گرمای هوا در بروز و شدت یافتن بیماری وبا در مناطق مختلف بود. «در ماه ربیع‌الثانی در بروجرد ناخوشی وبا شدت کرده، چون هوا زیاده گرم بود، چنانچه احتیاج به آتش نبود» (۳).

در کنار آب و هوا بعنوان یک عامل ایجاد و شیوع بیماری، این روزنامه‌ها عوامل دیگری چون؛ عدم اطلاعات کافی درخصوص تشخیص بیماری و در مواردی مرگ و ارائه داروهای اشتباهی توسط عطاران را بعنوان عوامل ایجاد بیماری و مرگ معرفی می‌کنند (۳). در روزنامه وقایع اتفاقیه درخصوص داروی اشتباهی چنین آمده است؛ «چند وقت پیش از این طفلی مریض شده، طبیبی بجهت معالجه او دوائی ترتیب داده بود که مریض بمحض خوردن دوا فوراً درگذشت، اولیای او بنزد طبیب رفته، گفتگو کرده بودند، طبیب مزبور گفته بود که فوت او بجهت اجل موعود بود نه بعلت دوائی من و دوائی من عیبی ندارد. بجهت اثبات مدعای خود قدری از آن دوا را

(۳). برای جلوگیری از شیوع بیماری‌ها و دفع کثافات و عفونت در شهرها و مراکز درمانی جلساتی توسط نمایندگان مجالس حافظ‌الصحه تشکیل می‌شد که بسیاری از نتایج این جلسات در این روزنامه‌ها به چاپ می‌رسید. یکی از نکات تاکید‌ی این جلسات در کنار مراقبت از پزشکان و مراقبان بیماران همه‌گیر توجه به ماموران شستن لباس‌های بیماران بیمارستانی بود؛ «در مریضخانه غالباً ناخوشی مزاحم اشخاصی می‌گردد که مامور حمل و نقل ملبوس و شست و شوی آنها هستند» (۶). اقداماتی از قبیل؛ دفع فضولات و خروج آنها هر روزه از بیمارستان‌ها و شستن لباس‌های بیمار با موادی که رفع‌کننده عفونت باشند از دیگر دستورالعمل‌های قابل توجه این مجالس برای رفع عفونت بود (۶). از نگاه آدمیت نوشتن مقاله‌های در خصوص بیماری‌های همه‌گیر مثل وبا، باعث آگاهی عامه بود (۵).

در واقع روزنامه‌ها با نوشتن این مطالب، در کنار درج خبر شیوع این بیماری در مناطق مختلف، راه‌های مختلف مبارزه و پیشگیری از شیوع بیماری‌ها را اطلاع‌رسانی می‌کردند. ناطق، ضمن اینکه حکام و عدم برقراری قرنطینه توسط آنان در زمان شیوع بیماری‌های همه‌گیر را از عوامل اصلی در سرایت بیماری‌هایی چون وبا می‌داند، ولی از انتقال اخبار و حقیقت این بیماری‌ها در زمان امیرکبیر توسط روزنامه دولتی خبر می‌دهد (۷).

یکی دیگر از موارد ایجاد عفونت و ناخوشی در مطالب روزنامه وقایع اتفاقیه، کارخانه‌های صابون‌پزی و دباغی بودند. براساس گزارشات این روزنامه در زمان تعطیلی این کارخانه‌ها، ناخوشی کم می‌شد ولی هر زمان که کارخانه‌ها دوباره شروع به کار می‌کردند، بیماری در ساکنان نزدیک و اطراف کارخانه‌ها ازدیاد پیدا می‌کرد (۳). روزنامه ایران هم در رفع عوامل بیماری و عفونت چنین می‌نویسد: «پس باید کثافات را آنچه از اجلاذ می‌گیرد بگوشه دکان جمع نسازند، ببرند بجای دوری که از آبادانی دورتر است بریزد که تراکم آنها در گوشه دکان اسباب عفونت می‌شود» (۶). آب و هوا، بعنوان یکی دیگر از

(۵). روزنامه وقایع اتفاقیه از آبله کوبی سیصد تا چهارصد نفر توسط کربلایی محمد مامور آبله کوبی مازندران و همچنین از انجام صحیح آبله در کودکان گیلانی توسط میرزا ابوالقاسم مامور حافظ الصحه دولت علیه جهت آبله کوبی در سال ۱۲۶۷ ه.ق خبر می‌دهد (۳). در ابتدای انجام آبله کوبی، مقاومت‌هایی درخصوص انجام این عمل در کودکان از سوی والدین آنها صورت می‌گرفت. درج اخبار انجام موفقیت‌آمیز آبله کوبی کودکان در مناطق مختلف در این روزنامه، یکی از عواملی بود که بسیاری از مردم کودکان خود را با استقبال برای انجام این عمل به نزد ماموران حافظ الصحه می‌بردند (۳). این روزنامه در کنار ذکر فواید انجام آبله کوبی و نتایج آن در مناطق مختلف، به تشریح اهداف و نظرات دولتیان در انجام این عمل که مهمترین آن از بین بردن این ناخوشی در مناطق مختلف بود، نیز می‌پرداختند. همچنین اخباری از اجرای جریمه توسط دولت در خصوص اولیایی که از انجام آبله کوبی بر روی فرزندان خود، ممانعت می‌کردند، در این روزنامه درج شده است؛ «قرار گذاشته‌اند اگر کسی بچه خود را آبله نکوبد مورد مواخذه دیوانیان بشود. از جمله در این روزها در محله دروازه نو اصفهان شخصی طفل خود را آبله نکوبیده است و آن طفل آبله درآورده، باین مرض هلاک شده، پنج تومان از پدر او جریمه گرفته‌اند» (۳). معرفی پزشکان حاذق در انجام آبله کوبی در این روزنامه‌ها، یکی از راه‌های آگاهی‌بخشی درخصوص این بیماری و راه‌های درمان آن بود؛ «در بعضی از بلوکات مرض آبله شایع است وکیل الملک به هر جا نوشتند که اطفال خود را نزد میرزا موسی طبیب بیاورند، بدون طمع و اغماض آبله آنها را بکوبند که از ناخوشی آبله تلف نشوند» (۲). دقت روزنامه‌ها در این امر و انتشار مطالب مهم درخصوص این بیماری تا به آنجا است، که مطلبی درخصوص چگونگی از بین بردن جای اثر آبله بعد از بهبود می‌یابیم «این اواخر در روزنامه‌های اروپا شرحی در باب معالجه اثر و جای آبله از روغنی حرف می‌زنند که با مالیدن این روغن نهایت تخفیف می‌کند و... و پس از خشکیدن دانه‌های آبله بدون اینکه کسی

خودش خورد و قدری به دواساز خوراند، بمحض خوردن هر دو بصورت آن طفل زندگی را وداع کردند» (۳). روزنامه ایران نیز خبر از علت بیماری بر اثر مسمویت تریاک می‌دهد (۶). استفاده از تریاک در ایران، نه تنها برای انسان‌های بالغ بلکه برای کودکان هم از همان اولین روزهای نوزادی به مقدار ناچیز به عنوان آرام‌بخش خورنده می‌شد (۱۱). ماده‌ای که در شمارگان متعدد روزنامه‌ها از خطرات استعمال آن تا حد مرگ مطالبی می‌یابیم، استعمال آن حتی در کودکان امری رایج بود. این روزنامه‌ها، مطالب پزشکی که درخصوص چگونگی درمان بیماری‌ها بود، را نیز جهت انتقال آگاهی در شمارگان متعدد به چاپ می‌رساندند. یکی از عوامل و راه‌های درمان بیماری‌ها آب و هوا بود. با وجود اینکه این مورد به عنوان یک عامل مهم در بروز بسیاری از بیماری‌های واگیر همچون وبا مورد بررسی قرار گرفت، اما در بسیاری از موارد همین آب و هوا و تغییر مکان و یا تغییر فصل‌ها از علل بهبود و یا کمتر شدن شیوع بیماری‌های همه‌گیر می‌باشد. روزنامه وقایع اتفاقیه که در شمارگان متعدد خود گرمی هوا را از عوامل مهم شدت یافتن وبا بیان می‌کند، بعنوان نمونه؛ بروجرد یکی از این مناطقی بود که شیوع وبا در نتیجه گرمای هوا در آنجا شدت یافت که براساس مطالب روزنامه وقایع اتفاقیه بدان پرداخته شد. همین روزنامه در شماره ۲۵۹، از کاهش وبا در بروجرد بعد از بارش برف خبر می‌دهد (۳). روزنامه دولت علیه ایران، علت درمان معتمدالدوله فرهاد میرزا حکمران لرستان را تغییر مکان او از هوای گرم آن منطقه گزارش می‌دهد (۲).

از موضوعات قابل توجه روزنامه وقایع اتفاقیه، درخصوص درمان آبله، آبله کوبی می‌باشد، که گزارشات متعددی درخصوص فواید و چگونگی انجام این عمل و مناطقی که آبله کوبی در آنجا انجام شده، می‌یابیم. قانون آبله کوبی عمومی در ایران توسط امیرکبیر بنیان گذاشته شد، از این زمان افرادی برای یاد گرفتن فن آبله کوبی در نظر گرفته شدند که بعد از گذراندن آموزش‌های لازم مربوط به آبله کوبی، به مناطقی که دچار این بیماری بودند برای آبله کوبی اطفال اعزام می‌شدند

به ترتیب عنوان و علاج و ادویه و قاعده ساختن ادویه را واضح ذکر می‌کند (۶).

روش دیگر معرفی کتاب‌های مهم طبی، چاپ مطالب و یا فصولی از کتاب‌ها در شماره‌های متعدد روزنامه‌ها بود. برخی از این کتاب‌ها تحت عنوان «مسائل علمیه» چاپ می‌شدند که در هر شماره به یکی از موضوعات طبی چون؛ حرکات قلب، فشار خون، بیان حفظ صحت اعضاء هضم، گردش خون و... پرداخته می‌شد. فصول مختلف «مسائل تشریحی» در گزارشات متعدد روزنامه ایران به چاپ رسید (۶). یکی دیگر از مطالبی که مسائل علمیه به آن پرداخت، درخصوص سمومات مختلف و خطرات نفوذ آنها در بدن انسان از راه‌های مختلف است (۶). درج این‌گونه مطالب تخصصی پزشکی و طبی در شرایطی که تقریباً تا این زمان هیچ منبعی به مانند روزنامه‌ها - که برای گروه‌های متعددی قابل دسترس بودند - وجود نداشت، ارتقادهنده اطلاعات جامعه در این موضوعات بودند.

از دیگر مطالبی که درخصوص معرفی کتاب در روزنامه ایران به چاپ رسید، چاپ فصل‌هایی از کتاب «تاریخ طاعون در ایران در سنوات مختلف»، از آثار دکتر طولوزان بود که ترجمه فارسی آن در شماره‌های متعدد این روزنامه به چاپ رسید. برخی از مهمترین مطالب این کتاب که در این روزنامه به چاپ رسید، عبارت بود از؛ شناخت طاعون، چگونگی مقابله با آن، آماری از شهرهای درگیر این بیماری در دوره‌های مختلف و بررسی تلفات انسانی ناشی از آن بود (۶).

معرفی پزشکان اعم از پزشکان مدرسه دارالفنون و پزشکان حاذق در شهرها و درج آدرس مکان طبابت آنها، یکی دیگر از اعلانات پزشکی روزنامه‌های وقایع اتفاقیه، دولت علیه ایران و ایران بود. این معرفی شامل پزشکان ایرانی و خارجی می‌شد که درحال خدمت در ایران بودند. برخی از این پزشکان دارای تالیفات پزشکی بودند و در کنار طبابت به تعلیم علم پزشکی هم می‌پرداختند، که در برخی موارد بصورت رایگان هم انجام می‌شد. دکتر شیلیمر در کنار طبابت، همه روزه در مکتب حاضر و بصورت مجانی به تعلیم طب و شیمی و فیزیک و

به آنها دست بزند بخودی خود می‌افتد» (۶). درخصوص درمان بیماری‌های دیگر هم مواردی در روزنامه‌ها اشاره شده است. روزنامه دولت علیه از تاثیر گنه گنه در کم کردن بیماری تب نوبه خبر می‌دهد. در سال ۱۲۷۸ ه.ق ناخوشی تب نوبه بحدی در تهران زیاد بود که استفاده گنه گنه برای کاهش این بیماری، باعث کمبود وگرانی گنه گنه در تهران شد (۲).

۴-۵. معرفی کتاب‌های پزشکی و پزشکان حاذق

معرفی کتاب‌های طبی را به دو صورت در شماره‌های این روزنامه‌ها می‌یابیم. ۱- معرفی کتاب‌های چاپ شده در بخش اعلانات روزنامه‌ها؛ ۲- چاپ تمام و یا فصولی از کتاب‌ها به ترتیب در شمارگان متعدد. بیشتر این مطالب بصورت مقالاتی تحت عنوان مسائل علمیه با موضوعات متعدد بهداشتی نوشته می‌شدند.

یکی از کتاب‌های که در بخش اعلانات روزنامه وقایع اتفاقیه معرفی می‌شد کتاب میرزا محمد حکیم باشی در علم حکمت و طبابت است که این کتاب خودش شامل سه کتاب است؛ ۱- در فن تشریح اعضاء بدن، ۲- اعمال و وظایف هریک از اجزای بدن، ۳- مربوط به معالجاتی که لازمه انسان است (۳). برخی از این اعلان‌ها مربوط به کتاب‌های پزشکی می‌شد که توسط طبیبان ایرانی ترجمه شده بود، کتاب «امراض نساء» یکی از این کتاب‌ها است که در عهد محمدعلی پاشا در مصر از فرانسه به عربی ترجمه شده بود، توسط طبیب ایرانی به نام میرزا حسین طبیب از عربی به فارسی ترجمه شد و یکی از کتاب‌های ارزشمند درخصوص شناخت امراض زنان بود (۳). از دیگر اعلانات ارزشمند درخصوص معرفی کتاب‌های طبی؛ معرفی کتاب تشریح بدن انسان اثر دکتر پولاک می‌باشد. روزنامه وقایع اتفاقیه در معرفی این کتاب پولاک، این اثر را به این دلیل که در نهایت دقت و کمال نوشته شده است، بسیار مهم در کار اطباء و جراحان ایرانی می‌داند (۳). کتاب شفائیه دکتر شیلیمر، یکی دیگر از منابع طبی است که در بخش اعلانات روزنامه ایران معرفی شده است. در این کتاب امراض

به طبابت فرنگی‌ها نبودند، در سال ۱۲۶۷ ه.ق میرزا احمد حکیم باشی، برای اینکه به شاگردان دارالفنون درس طب بیاموزد، تعیین شد (۳). روزنامه وقایع اتفاقیه از درمان بیماری وبا در محله سنگلج توسط مهدیخان مازندرانی که از معلمان مدرسه دارالفنون بود، مطالبی ارائه می‌دهد (۳). در مواردی حتی دیده می‌شد که اطبای قدیم در تشخیص بیماری‌ها، از پزشکان فرنگی بهتر عمل نموده‌اند (۱۲). بسیاری از طبیبان ایرانی در عوض اقدامات خوب درمانی که داشتند، ملقب به القابی از دربار همایونی می‌شدند، از این بین می‌توان به میرزا کاظم گیلانی اشاره نمود؛ «او از فحول حکما و حذاق اطباء عصر است که بلقب ملک الاطباء مفتخر گردید» (۱۰). معرفی داروهای درمانی که توسط پزشکان ایرانی درست می‌شد، یکی دیگر از اعلانات پزشکی روزنامه‌ها بود؛ «میرزا حسین دکترب طبیب حضور همایون در این اوقات روغنی ترتیب داده است، که می‌شود، در مدت سه هفته‌ای الی شش هفته با آن روغن سر کچل را معالجه می‌نمایند» (۲).

درخصوص اعزام دانشجو به خارج جهت تکمیل علم طب و بازگشت به ایران جهت طبابت و تعلیم دادن به شاگردان، بصورت موردی گزارش‌هایی در برخی از شمارگان این روزنامه‌ها درج شده است. روزنامه دولت علیه از اعزام طبیبانی چون؛ میرزا رضای حکیم و میرزا محمد حسین طبیب، که بعد از تحصیل به ایران برگشته و مشغول طبابت و تعلیم در دارالفنون شدند، خبر می‌دهد (۲).

۵-۵. دستورالعمل‌های حافظ‌الصحه در گزارشات

روزنامه‌ها

یکی از اقدامات مجالس حافظ‌الصحه ارائه دستورالعمل‌های بهداشتی در امورات مختلف بهداشتی اعم از جلوگیری از بروز و شیوع بیماری‌ها و چگونگی مبارزه با آلودگی‌ها و عوامل بیمارها بود. مطالب مجالس حفظ‌الصحه، با عنوان دستورالعمل‌های حفظ‌الصحه در شمارگان مختلف در صفحه و یا صفحاتی از این روزنامه‌ها به چاپ می‌رسید. یکی از

تشریح می‌پرداخت (۶). بر طبق گزارش روزنامه ایران از دیگر پزشکان خارجی که در ایران خدمت کرد، دکتر دیکسون انگلیسی بود؛ «او مدت بیست و پنج سال است در مملکت ایران مشغول طبابت و معالجات بسیار عمده مفیده نموده، جمع کثیری از ملت ایران را معالجه نموده است در این اواخر هم که بجهت معالجه خدام آستان همایون احضار شده بود، خوب از عهده برآمده» (۶). موسیو ستانیو پزشک خارجی حاذق بود که بنابر گزارش روزنامه وقایع اتفاقیه خدمات ارزشمندی در آذربایجان، انجام داد (۳). از نقش تاثیرگذار دکتر پولاک نیز در امور مختلف پزشکی در شمارگان متعدد روزنامه، گزارشات متعددی به دست می‌آید، برخی از این گزارشات به اخباری از انجام انواع جراحی‌ها از جراحی لوزه گرفته تا درمان‌هایی مثل سنگ مثانه و به حرکت درآوردن دست و پای شکسته و معالجه جذام توسط دکتر پولاک اختصاص دارد. مطالبی هم از نحوه آموزش توسط پولاک در گزارشات این روزنامه‌ها درج شده است «برای آنکه شاگردان طبابت را خوب بیاموزند، همه روزه مریض‌ها در دارالفنون آمده، شاگردان را امتحان نموده» (۳). یک نمونه از تایید طبیبان ایرانی توسط پولاک را در شماره ۳۴۷ روزنامه وقایع اتفاقیه می‌یابیم که مربوط به انجام عمل جراحی روده کودکی که با شاخ گاو دریده شده بود، توسط میرزا رضا قلی طبیب بود. بعد از چند روز کودک بهبودی حاصل کرد، دکتر پولاک هم بعد از دیدن محل جراحی و معالجه، میرزا رضا قلی را تایید و تصدیق نامه او را مهر کرده بود (۳).

در کنار معرفی و نقش پزشکان خارجی در تحولات بهداشتی و آموزشی ایران، از نقش پزشکان ایرانی نیز نباید غافل بود. در گزارش روزنامه دولت علیه ایران، از نقش پزشکان ایرانی در معالجه وبا این‌گونه آمده است «در ایامی که، بروز ناخوشی وبا در طهران شد، اطبای دولتی و ملتی که در دارالخلافه بودند، هریک بقدر قوه خود، در معالجه امراض کوشیده‌اند؛ از جمله میرزا ابوالفضل طبیب کاشانی، قریب دویست نفر را از وبا نجات داد» (۲). با توجه به اینکه بسیاری از اهالی ایران معتقد

اطبایی که در دارالخلافه بودند، ترتیب دادند و به اشخاصی که بعد از امتحان، از نگاه مجلس حفظ الصحه دارای عمل و تجربه بودند اجازه طبابت به آنها داده شد. بعد از دارالخلافه، برای طبای و لایات هم امتحانی به همین ترتیب داده شد (۶).

در کنار بررسی مقوله‌های گزارشات بهداشتی و پزشکی، به برخی گزارشات معدود بهداشتی دیگر هم در روزنامه‌ها اشاره می‌شود. روزنامه وقایع اتفاقیه در یکی از گزارشات خود از کیفیت مریضخانه دولتی و استقبال مردم به آن مطالبی ارائه می‌دهد؛ «از سال گذشته... دویست و سی هشت نفر بموجب طبابت عالیجاه میرزا محمد ولی حکیم باشی نظام معالجه شده‌اند و اغلب آنها امراض صعب داشته‌اند که باهتمام مشارالیه صحت یافته‌اند. چون تا این عهد همایون مریضخانه در دولت ایران متداول نبود، لهذا در اوایل مریزی را که به آنجا می‌بردند، با اکراه می‌رفت ولیکن بعد از آنکه پرستاری و معالجه می‌دید، بعد از یافتن صحت با اجبار بیرون می‌آمد و در نهایت رضایت‌مندی و امیدواری بیرون می‌آید» (۳). در گزارشی دیگر روزنامه وقایع اتفاقیه خبر از بستن مغازه‌های کرمان، در زمان شیوع ناخوشی وبا می‌دهد (۳)، که در واقع یکی از راه‌هایی بود که از تجمع افراد در مکان‌های شلوغ مثل بازار در زمان شیوع بیماری جلوگیری می‌کرد و یک شیوه جلوگیری از شیوع گسترده بیماری را معرفی می‌کرد. یکی دیگر از راه‌هایی که از ورود و شیوع بیماری‌های همه‌گیر جلوگیری می‌کرد، انجام عمل قرنطینه بود. در سال ۱۲۹۳ ه.ق که ناخوشی شبیه به طاعون در عراق عرب بروز کرده بود، برای حفظ سلامت مردم سرحدات و عدم سرایت این بیماری از طریق مرزها به داخل ایران، از طرف حکومت ایران اقداماتی چون تشکیل جلسات منظم حافظ الصحه جهت پیگیری این مشکل، برقراری قرنطینه در چند نقطه از سرحدات کردستان و کرمانشاه اجرا شد (۱۰). گزارش‌هایی هم از زالودرمانی مندرج است؛ «درد دل شدیدی عارض امیر الامرا العظام سردار شده بود... حکیم تجویز انداختن زالو بر شکم و پهلو کرده بود

موضوعات مورد توجه این مجالس مربوط به بیماری‌های همه‌گیر بود. بعنوان مثال در خصوص وبا با تکیه به یکی از دستورات حافظ الصحه، تکیه مطالب روزنامه را می‌توان درخصوص راه‌های انتقال بیماری از طریق تماس فرد سالم با لباس‌های بیماری که مبتلا به وبا است و همچنین نشر این بیماری از طریق آب و هوا دانست، چرا که براساس مطالب این مقالات، این بیماری با همان خاصیتی که در هوا باقی می‌ماند در آبها هم باقی مانده و عامل سرایت می‌شود. عواملی چون تغذیه بد و منازل کثیف مخصوصا منزلی که تهویه هوا نداشته باشند نیز از موضوعات قابل توجه این مقالات بود (۶). در واقع با شیوع بیماری وبا در مناطق مختلف ایران و جهان، درج مقالاتی در خصوص این بیماری در شمارگان متعدد روزنامه‌ها و بیان مطالبی جهت مقابله با بیماری بصورت مرحله به مرحله، در شرایط کم‌اطلاعی و بی‌اطلاعی درخصوص این بیماری‌های همه‌گیر، آگاهی‌های مهمی را به خوانندگان انتقال می‌داد. روزنامه ایران در مقالات دستورالعمل حفظ الصحه در خصوص وبا به چاپ و نشر هر مطلب جدید بدست آمده درخصوص وبا در شمارگان متعدد زده است، خوانندگان را به مطالعه شماره‌های بعدی روزنامه و اطلاع بیشتر از یافته‌های جدید در خصوص وبا، با درج مطلب «عجالتا اطلاعاتی که در این باب داریم را بکار بردیم» (۶)، می‌نمود.

یکی از موضوعات مطالب «دستورات حفظ الصحه»، دقت‌مبارشین تنظیفات، در اجرای نظافات معابر و جریان آب‌هایی بود که در خانه‌ها استفاده می‌شد، که این مجرای آب‌ها از اراضی که مخلوط به اجسام حیوانی و قبرستان‌ها و چاه‌ها هستند، نباشد. در واقع هدف این دستورات و تاکید درخصوص آب‌های مصرفی مردم بر این بود که از هر علتی که باعث کثیف شدن آبها می‌شد جلوگیری کنند (۶).

در سال ۱۲۹۳ ه.ق، به دستور ناصرالدین شاه، نظارت بر کار طبیبان و جراحان در انجام امور پزشکی و جلوگیری از بی‌نظمی در کار طبیبان به مجالس حافظ الصحه که به ریاست اعضا دالسلطنه بود، سپرده شد. مجلس مزبور هم امتحانی از

۷. سهم نویسندگان

هریک از نویسندگان در گردآوری، توصیف و تحلیل داده‌های پژوهش سهیم هستند.

۸. تضاد منافع

تحقیق فوق فاقد تضاد منافع می‌باشد.

و زالوی بسیار انداخته بودند، که فایده کرده و درد دل تسکین یافته بود» (۳).

۶. نتیجه‌گیری

در عهد ناصری، روزنامه‌های متعددی در ایران و خارج از ایران چاپ شدند، هر کدام از این روزنامه‌ها حاوی مطالب گوناگون و گاه مطالب خاص خود بودند. نخستین روزنامه زمان ناصرالدین شاه قاجار؛ روزنامه وقایع اتفاقیه نام داشت که به همت امیرکبیر انتشار یافت. با وجود اینکه این روزنامه در ابتدا تنها برای کارکنان دولتی ارسال می‌شد، بعد از چاپ چند شماره اولیه آن، تقاضاهایی از سوی افراد متعدد برای اشتراک این روزنامه ارسال شد. ادامه انتشار شمارگان این روزنامه، که با نام روزنامه دولت علیه ایران انتشار یافت، و همچنین روزنامه ایران مورد استقبال گروه‌های مختلف قرار گرفت. هر کدام از این روزنامه‌ها حاوی مطالب سیاسی و اجتماعی مربوط به داخل و خارج از ایران بودند. در خلال این مطالب، درج اخبار و گزارشات بهداشتی و پزشکی از دیگر موضوعات چاپ شده در این روزنامه‌ها بود. این روزنامه‌ها با چاپ موضوعات مختلف پزشکی و بهداشتی، علی‌الخصوص در زمان همه‌گیری بیماری‌های واگیردار و درج راه‌های مختلف بروز و علل شیوع این بیماری‌ها، یک منبع اطلاع‌رسانی مهم در شرایط کمبود منابع اطلاع‌رسانی در جامعه عهد ناصری محسوب می‌شدند. روزنامه ایران با چاپ دستورالعمل‌های «مجالس حفظ الصحه» در شمارگان متعدد و گاه پیاپی خود، با همین عنوان «دستورالعمل‌های مجالس حفظ الصحه»، در واقع به عنوان یک رابط خبر بین این مجالس و مردم محسوب می‌شد. معرفی پزشکان حاذق ایرانی و خارجی در مناطق مختلف ایران و چاپ برخی از بخش‌های کتاب‌های پزشکی در شماره‌های این روزنامه‌ها، همگی دلالت بر حساسیت و توجه نویسندگان روزنامه‌ها در موضوعات متعدد پزشکی و بهداشتی داشت.

جدول: بیماری‌هایی که در روزنامه‌های نام برده فوق با ذکر مناطق شیوع از آنها سخن رفته است.

شماره یا شمارگان	نام روزنامه	مناطق شیوع بیماری	نام بیماری
۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۵، ۱۲۹، ۱۴۴	روزنامه وقایع اتفاقیه	تهران	وبا
۱۵۸	وقایع اتفاقیه	بارفروش	
۱۲۹	وقایع اتفاقیه	قزوین	
۱۳۲	وقایع اتفاقیه	خراسان	
۱۳۳	وقایع اتفاقیه	کرمان	
۱۴۷	وقایع اتفاقیه	یزد	
۱۴۸	وقایع اتفاقیه	همدان	
۱۵۲	وقایع اتفاقیه	آذربایجان	
۲۵۲	وقایع اتفاقیه	سربند	
۱۰۵	وقایع اتفاقیه	گیلان	
۲۷	ایران	تهران	
۴۹۹	دولت علیه ایران	تهران	
۵۰۷	دولت علیه ایران	تبریز	
۲۵۹	وقایع اتفاقیه	بروجرد	آبله
۲۲	وقایع اتفاقیه	مازندران	
۲۲	وقایع اتفاقیه	گیلان	
۲۵، ۱۴۶	وقایع اتفاقیه	یزد	
۴۵	وقایع اتفاقیه	اصفهان	
۱۵۵	وقایع اتفاقیه	کردستان	تب زرد (نوبه)
۱۳۳	وقایع اتفاقیه	استرآباد	
۱۵۰	وقایع اتفاقیه	بروجرد	
۲۹۲	وقایع اتفاقیه	اصفهان	
۲۹۸، ۳۴۶	وقایع اتفاقیه	تهران	
۲۳۲	ایران	فارس	
۱۸۱	وقایع اتفاقیه	خلخال	
۲۴۲	وقایع اتفاقیه	محمره	زکام
۱۸۶	وقایع اتفاقیه	کرمانشاه	
۲۴۰	وقایع اتفاقیه	بوشهر	

۱۸۱	وقایع اتفاقیه	خلخال	قولنج
۱۶۸	وقایع اتفاقیه	بروجرد	
۲۳۲	ایران	فارس	
۵۲۳	دولت علیه ایران	تهران و بعضی ممالک محروسه	سالک
۵۱۸	روزنامه دولت علیه ایران	تهران	سیاه سرفه
۱۸۱	وقایع اتفاقیه	بروجرد	غش

References:

1. Rabino Hl. Iran's newspapers. Translated by khomamyzadeh j. Tehran: Ettela'at; 1372. p.152. [Persian]
2. Dolat-e Alie Iran newspaper. NO: 499, 538, 550, 510, 545, 495, 523, 518, 507, 481, 479. [Persian]
3. Vaghaye Etefaghiyeh newes paper. NO: 125, 298, 7, 17, 14, 150, 120, 105, 170, 157, 305, 45, 22, 25, 259, 41, 242, 186, 129, 123, 158, 210, 137, 103, 121, 456, 193, 140, 108, 27, 122, 250, 152, 148, 147, 133, 132, 240, 186, 268, 181, 346, 292, 155, 146. [Persian]
4. Adami F. The idea of progress and the rule of law in the era of sepahsalar. Tehran: kharazmy; 1392. P.386. [Persian]
5. Adami F. Amir kabir and Iran. Tehran: kharazmy; 1389. p.388, 373. [Persian]
6. Irannewspaper. NO: 403, 372, 2, 240, 23, 69, 64, 250, 249, 247, 248, 243, 242, 28, 19, 18, 13, 8, 7, 6, 232, 27, 288, 303, 59, 61, 125, 126, 252. [Persian]
7. Nategh H. cholera and Government Disaster. Tehran: Gostareh Pub; 1358. p.11, 25. [Persian]
8. Polack YE. Polack Travel (Iran, peopel and land). Translated by Jahandari K. Tehran: kharazmi; 1368. p.463, 490. [Persian]
9. Floor w. public Health in Qajar Iran. Translated by Nabipor I. Buser university of Medicial sciences; 1388. P.5, 45. [Persian]
10. Feuvrier J. three years in the court of Iran. Translated by Abass A. Tehran; Book word. P.268. [Persian]
11. Coliver Rice C. Persian women and their way of life. Tehran: ktabdar; 1383. P.93. [Persian]
12. Roustai M. the history of medicine in Iran (from Qajar until the end of the Rezashah) is narrated by documents. Tehran: National library and Archive of Iran; 1382. vol 1, P.87. [Persian]

MHJ

Medical History Journal

2021; 13(46): e15.

<https://doi.org/10.22037/mhj.v13i46.34102>

Journal Homepage: <http://journals.sbm.ac.ir/mh>

ORIGINAL ARTICLE

Study the Health and Medical Conditions of Naseri Era Based on Newspaper Reports; Vaghaye Etefaghiyeh, Dolat-e Alie Iran and Iran

Azam Esmailzadeh^{1*} , Mohammad Hassan Moradi²

1. Assistant Professor, Department of History, Payam Nour University, Iran.

2. Assistant Professor, Department of History, Payam Nour University, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Received: 14 February 2021

Accepted: 10 May 2021

Published online: 25 June 2021

Keywords:

Naseri Era

Hygiene

Medical

Newspaper

Vaghaye Etefaghiyeh

Dolat-e Alie Iran

Iran

* Corresponding Author:

Azam Esmailzadeh

Address: Department of History,
Payam Nour University, Iran.

Email: a.esmailzadeh6@gmail.com

ABSTRACT

Background and Aim: During Naseri era numerous newspapers with various titles went under publication. The first newspaper of this era was called Vaghaye Etefaghiyeh, whose issues from 472 to 550 continued after being renamed to Dolat-e Alie Iran. Iran newspaper was another major paper of this time, circulated in large numbers. Each of these newspapers contained internal and foreign political and social content. The purpose of the present research was to study the hygiene and medical reports during Naseri era in Iran based on Vaghaye Etefaghiyeh, Dolat-e Alie Iran and Iran newspapers.

Materials and Methods: The present research studied hygiene and medical reports and news during Naseri era in three Iranian newspapers of that period, including Vaghaye Etefaghiyeh from issue 471 and its continuation under the name Dolat-e Alie Iran from issue 472 to 550 and Iran newspapers (417 issues of this newspaper up to the year 1877 (1297 AH) through a descriptive-analytical method.

Results: The findings of the research show that, though these newspapers were owned by the government and even though Vaghaye Etefaghiyeh had an expensive subscription, they managed to provide their readers with valuable information through publishing various features specially hygiene contents such as introducing types of diseases, specially pandemics like cholera and smallpox, etc., inspecting reasons for their prevalence and ways to fight them during a time when hygiene and medical facilities and information sources were scarce. The advertisement section of these newspapers also contained medical news, which included: introduction of competent doctors and compiled and published books on various medical subjects to further inform people.

Ethical considerations: In referring to texts and research, honesty and trustworthiness also citing to the sources and publications have been respected.

Conclusion: beside various political and social reports of mentioned newspapers, numerous health and medical reports are published too. Reports such as; Hefz-Alsehah Meeting, introducing diseases and many other health issues, all indicate that those newspapers pay attention to health and medical matters.

© Copyright (2018) Medical Ethics and Law Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

Cite this article as:

Esmailzadeh A, Moradi M.H. Study the Health and Medical Conditions of Naseri Era Based on Newspaper Reports; Vaghaye Etefaghiyeh, Dolat-e Alie Iran and Iran. *Medical History Journal* 2021; 13(46): e15.